

*Р.Я. КОРИНЕЦЬ, кандидат економічних наук
Л.М. МАЛІК, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник*

Інституціоналізація сімейних фермерських господарств у соціально-економічне середовище

Мета статті - обґрунтувати науково-організаційні засади інституціоналізації сімейних фермерських господарств у соціально-економічне середовище.

Методика дослідження. Використано загальнонаукові і спеціальні економічні методи: абстрактно-логічний, індукції та дедукції.

Результати досліджень. Розкрито науково-організаційні та практичні засади розвитку сімейних фермерських господарств. Висвітлено питання економіко-правового (інституціонального) забезпечення їх розвитку з окресленням перспектив їх інституціоналізації. Дано оцінку розв'язанню проблем формування кооперативних структур.

Елементи наукової новизни. Розроблено та обґрунтовано напрями формування нормативних та правових засад розвитку сімейних фермерських господарств.

Практична значущість. Отримані результати сприяють розробці нормативно-правових засад формування сімейних фермерських господарств. Рис.: 2. Бібліогр.: 41.

Ключові слова: сімейні фермерські господарства, інституціоналізація, соціально-економічне середовище, професійні об'єднання, сільське підприємництво.

Корінець Роман Ярославович - кандидат економічних наук, радник Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, офіс 10)

E-mail: rkorinets@gmail.com

Малік Лариса Миколаївна - кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу аспірантури, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: larisa_malik@ukr.net

Постановка проблеми. Сімейні фермерські господарства є важливим елементом зайнятості сільського населення, покращання їх соціальної та економічної ситуації, зміцнення селянської родини загалом. Рівень життя селян сягає критичної точки. Безробіття тягне за собою низку невирішених проблем. Тому формування сучасних сімейних фермерських господарств є чинником подолання теперішніх соціально-економічних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою сімейних фермерських господарств займаються українські та іноземні вчені, а саме О. Варченко [2], М. Гриценко [31], І. Демчак [2, 5-7], В. Зіновчук [8], Р. Корінець [12, 13], М. Кропивко, Ю. Лупенко [26], М. Малік, О. Шпикуляк [15, 26, 27], І. Свиноус [2, 29]. Проте проблема сімейних фермерських господарств потребує більш досконалого вивчення і найшвидшого подолання негараздів.

Мета статті - обґрунтувати науково-організаційні засади інституціоналізації сімейних фермерських господарств у соціально-економічне середовище.

Виклад основних результатів дослідження. Професор О. Чаянов у праці «Селянське господарство», називаючи сім'ю одним із найголовніших чинників організації таких господарств, обґрунтував цю тезу так: «Який би з факторів, що визначають собою організацію селянського господарства, ми не вважали чільним, яке б велике значення ми не надавали впливу ринку, розмірам землекористування, наявності коштів виробництва та природних умов родючості, ми повинні будемо визнати, що технічно організуючим елементом будь-якого виробничого процесу є робочі руки. А так як в домашньому господарстві, що не вдається до найманої праці, запас робочої сили, її склад і ступінь трудової активності цілком визначаються складом і розміром сім'ї, то цю останню не можна не прийняти як один з найголовніших чинників організації селянського господарства» [37].

© Р.Я. Корінець, Л.М. Малік, 2018

Якщо у часи О. Чаянова селянське господарство «протягом багатьох десятиліть є предметом найретельнішого і докладного вивчення», а «на ґрунті цього вивчення не раз виникали гострі суперечки, формувалися особливі течії економічної думки», якщо цій темі присвячено «неозору кількості книг і брошур, що представляють собою найрізноманітніші підходи до питання і найрізноманітніші напрямки думки» [37], то у сучасній економічній літературі бачимо тільки поодинокі спроби дослідження цієї теми [1, 2, 5, 16, 29, 33]. Здебільшого існуючі дослідження пов'язані з аналізом впливу Закону України «Про особисте селянське господарство» [19], використання інструментів цього правового акту для розвитку таких господарств чи аналізу їх внеску в сільське господарство [4, 6, 7, 34]. Сім'я ж як основа особистого селянського господарства, її стан, потреби, характер процесів, що протікають у ній, тенденції їх розвитку залишаються, як правило, поза межами таких досліджень.

Водночас «найрізноманітніші підходи» і «найрізноманітніші напрямки думки» [37] нині стають все більш потрібними хоча б тому, що розпочато становлення нового суспільно-економічного інституту - сімейне фермерське господарство.

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 31 березня 2016 р. № 1067-VIII [17] внесено зміни до Закону України «Про фермерське господарство» [20], яким визначено, що фермерське господарство має статус сімейного фермерського господарства, за умови що в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до ст. 3 Сімейного кодексу України. Сімейним кодексом України встановлено, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [32]. При цьому залучення сімейним фермерським господарством інших громадян може здійснюватися виключно для виконання сезонних та окремих робіт, які безпосередньо поєднані з діяльністю господарства і потребують спеціальних знань чи навичок.

Інституціоналізація сімейних фермерських господарств є своєрідним наслідком

відзначення в Україні проголошеного ООН у 2014 р. Міжнародного року сімейних фермерських господарств, який має сприяти визнанню значущості сімейних, дрібних фермерських господарств за рахунок залучення уваги світової громадськості до їх важливої ролі в зниженні масштабів голоду та злиднів, підвищенні рівня продовольчої безпеки, харчування і добробуту населення, раціональному використанні природних ресурсів, охорони навколишнього середовища й досягненні стійкого розвитку, зокрема сільських районів. Його мета - сімейні фермерські господарства мають бути в центрі сільськогосподарської, екологічної та соціальної політики держав, виявивши прогалини і визначивши нові можливості та сприяти збалансованому розвитку [12].

Водночас дискусію у суспільстві щодо розширення розуміння сутності та усвідомлення труднощів, з якими стикаються сімейні фермери, не можна назвати надто активною, «думки» генеруються навколо тлумачення правових норм. Законом України «Про фермерське господарство» [20] передбачено, що фермерським господарствам зі статусом сімейних фермерських господарств надається додаткова державна підтримка у порядку, зазначеному в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України». Поки що в чинному Законі [18] норми про таку підтримку відсутні.

Повільність дискусій не спонукає суспільство, передусім органи влади, де значно ширше представлені інтереси великого аграрного бізнесу [25], до дій на користь сімейних фермерських господарств. Підтвердженням тому є відсутність як у державному, так і місцевих бюджетах ресурсів для цільової підтримки сімейних фермерських господарств.

Запевнянням певних суспільних невизначеностей щодо інституту сімейних фермерських господарств є й проект Закону України про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо стимулювання створення та діяльності дрібних фермерських господарств і децентрації повноважень у сфері земельних відносин [23]. У Пояснювальній записці до цього законопроекту вказано, що «після прийняття Закону України від 31 березня 2016 р. № 1067-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств»

стосовно ідентифікації сімейних господарств ключовим питанням, яке не дає змоги вирішити зазначену вище проблему, є те, що навіть уклавши договір про створення сімейного фермерського господарства, сільські сім'ї допоки не можуть бути віднесені до тієї чи іншої групи платників податків, відповідно – не можуть скористатися рівними або пільговими правами. А отже, продовжують знаходитися в нерівних конкурентних умовах з фермерськими та іншими сільгоспвиробниками. Тобто у Пояснювальній записці чітко ідентифіковано проблему розвитку сімейних фермерських господарств, натомість у тексті законопроекту це поняття не використовується, але вжито термін «дрібні фермерські господарства», сутність яких не має визначення у правовому полі.

Тема сімейних фермерських господарств не знайшла прямого відображення й у Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 рр., хоча сама Концепція спрямована виключно на підтримку фермерських господарств, які мають в обробітку на правах власності та користування земельні ділянки загальною площею не більше 100 гектарів [28]. Ініціаторами та провайдерами прийняття цього документа була Асоціація фермерів та приватних землевласників України [40]. І, незважаючи на це, положення, які безпосередньо визначали сімейні фермерські господарства пріоритетом державної політики, можна сприйняти як свідчення існування певної невизначеності у відношенні фермерів до цього інституту.

Незавершеність формування законодавчого і нормативно-правового поля, невстановленість механізмів державної підтримки, зокрема, фінансової, недостатня поінформованість населення про можливості й переваги сімейних фермерських господарств через новизну такого інституту призвели до очікуваного результату – відсутності формалізованих, тобто зареєстрованих відповідно до вимог законодавства, які, своєю чергою, також тільки створюються.

Правові невизначеності є відображенням світоглядних невизначеностей щодо сімейних фермерських господарств, що прослідковується у програмних документах вітчизняних політичних сил. Так, підписанти Угоди про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» у Верховній Раді України VIII скликання [36] ще 2014 р. зобов'язалися

запровадити «ефективну систему підтримки вітчизняних сільськогосподарських виробників, насамперед сімейних фермерських господарств». Натомість рух у цьому напрямі не був якимось особливо активним. Навіть розроблення проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» було спочатку ініціативою проекту міжнародної технічної допомоги та окремих професійних організацій, а вже потім підтримано Верховною Радою України. Окрім того, у програмних документах парламентських політичних партій не вдалося знайти акцентуації на підтримку досліджуваного інституту. Цікавою видається позиція однієї із політичних партій: «впродовж багатьох століть українське суспільство, що завжди складалося з різних етнічних груп, традиційно розвивалося «знизу догори» – від громадянина, міцної родини через місцеву громаду до державних утворень, і це відображає уявлення наших людей про гармонійний устрій суспільного життя. Опора на таку традицію сприятиме створенню сильної і комфортної для громадян держави з добре збалансованою системою відносин між громадянськими, політичними та владними інститутами» [21]. Тобто міцна родина розглядається не тільки як соціально-економічний феномен державного устрою.

Для того щоб селянська родина стала міцною, мають бути належні інституційні умови, здатні забезпечити таку міцність, зокрема, економічну міць селянської трудової сім'ї. Важливість підтримки селянської трудової сім'ї в Україні через підтримку сімейних ферм стає зрозуміло із рис. 1 [35]. Отже, сімейне фермерство – не тільки економічний чинник у житті сільського населення, це ще й важливий інструмент формування активного громадянина, без якого неможливо побудувати державу-лідера. І це цілком очевидно, оскільки така форма господарської діяльності є відображенням особливого способу сільського життя, її основою є сім'я, задоволенням потреб, причому не тільки економічних, а й соціальних, культурних, екологічних.

У світі поширено розуміння значимості сімейних фермерських господарств, адже із понад 570 млн ферм більше 500 млн належать саме сім'ям. На сімейні ферми припадає не менше 56% виробленої сільськогос-

подарської продукції. Сімейні ферми обробляють сільськогосподарських земель у світі: 83% - у Північній і Центральній Америці, 68 - в Європі, 85 - в Азії, 62% - в Африці. І тільки у Південній Америці, яку ототожнюють з діяльністю латифундій - структур, подібних до українських агрохолдингів [9] - ця частка становить 18%. Сімейні фермерські господарства є ключовими гравцями аграрного ринку: у Бразилії вони обробляють менше 25% всіх сільськогосподарських земель, але

виробляють при цьому близько 40% основних сільськогосподарських культур; на Фіджі сімейні фермерські господарства здійснюють обробіток лише 47,7% сільськогосподарських угідь, виробляючи при цьому 84% батату, рису, маніоки, кукурудзи та бобових; у США сімейні фермерські господарства обробляють 78% сільгоспугідь країни, виготовляючи при цьому 84% всієї сільськогосподарської продукції на суму 230 млрд дол. США [30].

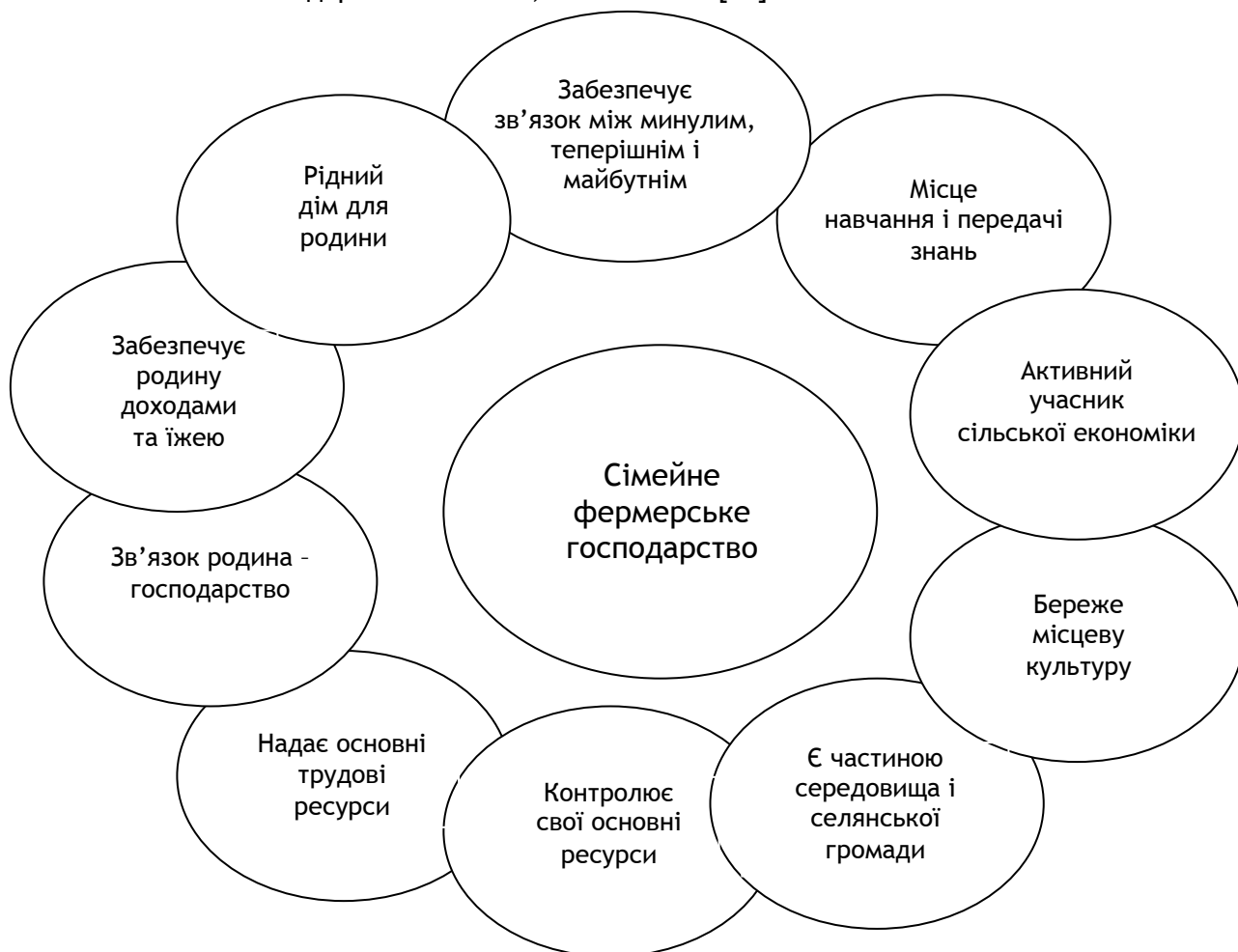

Рис. 1. Особливості сімейного фермерського господарства

Джерело: [35].

Опонентами розвитку сімейних ферм використовується аргумент про їх економічну неефективність, про переваги великих господарств над ними [14]. О. Чаянов майже сто років тому запропонував вагомий, випробований світовою практикою контраргумент: «кооперативна практика ясно вказує нам на можливість зробити всі ці переваги великого господарства надбанням дрібних селянських господарств. Для цього достатньо ті галузі селянського господарства, в яких велика форма господарства має безсумнівні переваги над дрібною, виділити з

окремих селянських господарств, не руйнуючи їх індивідуальності, і організувати їх на стороні в кооператив, піднявши на ступінь великого виробництва.

У всіх кооперативних об'єднаннях дрібні селянські господарства досягають такої крупноти і потужності, з якими не можуть зрівнятися ніякі великі приватні господарства.

...Таким чином, завдяки особливостям сільського господарства і можливості для селянського господарства кооперувати окремі галузі, дрібне трудове селянське господарство як господарська організація тех-

нічно мало поступається великому капіталістичному землеробному підприємству» [38].

Отже, інституціоналізація сімейних фермерських господарств, як процес визначення й оформлення організаційних, правових та інших структур для задоволення суспільних потреб [39], тісно пов'язана інституціоналізацією сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК).

Таким чином сільська кооперація у часи, коли О. Чаянов писав статтю, була чи не найбільш розвинутим економічним інститутом саме в Україні [31]. На жаль, відсутність суспільного консенсусу щодо ролі й місця сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в розвитку сільського господарства, орієнтація на великотоварне виробництво та фактичне ігнорування потреб малих виробників у державній політиці, суперечливість законодавства, слабкість неформальних кооперативних інститутів (звичаїв і традицій), недержавних кооперативних організацій і фактична відсутність державних організацій підтримки, псевдокооперація [8] гальмують розвиток кооперативів в Україні. Але голов-

ною причиною слабкості кооперативного руху є відсутність самодостатніх в економічному плані сімейних ферм.

Найважливішою проблемою для сімейних фермерських господарств залишається недоступність ринків збуту. Об'єднані у кооперативи через створені кооперативами об'єднання, сімейні ферми стають повноправними учасниками аграрного ринку, оскільки стають цікавими для оптових ринків, торгівлі, громадського харчування, які допомагають налагодити взаємодію з кінцевим споживачем сільськогосподарської продукції. На забезпечення такої взаємодії має працювати система вироблення й передачі знань (наука, освіта, дорадництво). Зрештою, як засвідчує українська [3] та світова практика [24], кооперативні організації здатні самі формувати ринкову інфраструктуру та бути активними гравцями на ринках сільськогосподарської продукції. Меті розвитку сімейного фермерства повинні бути підпорядковані системи законодавства, державних фінансів, кредитування, оподаткування, земельних відносин тощо (рис. 2).

Споживач								
Оптові ринки сільськогосподарської продукції			Мережева торгівля	Роздрібна торгівля			Заклади громадського харчування	
Кооперативні об'єднання			Кооперативні об'єднання			Кооперативні об'єднання		
СОК	СОК	СОК	СОК	СОК	СОК	СОК	СОК	СОК
Селянські фермерські господарства								
Чинники формування селянських фермерських господарств								
Знання, інновації			Доступні фінанси	Справедливі податки	Самоврядування	Молодь		
Дорадчі служби	Освіта	Наука						

Рис. 2. Сімейні фермерські господарства у системі аграрної політики

Джерело: Авторська розробка.

Сімейні фермерські господарства мають стати повноправним учасником не тільки державних, а й місцевих програм, а також центром уваги ОТГ (об'єднаних територіальних громад), формування яких відбувається в рамках політики децентралізації влади. Саме ОТГ зможуть забезпечити стабільність і сталість їх розвитку.

Таким чином, треба дбати про майбутнє як сімейних ферм, так і кооперації: вони повинні стати привабливою сферою діяльності для молоді [13], від якої залежить яким у найближчому майбутньому буде «запас робочої сили, її склад і ступінь трудової активності», а також «склад і розмір сім'ї» в українському селі.

У Конституції Польської Республіки записано, що «основою аграрного ладу держави є сімейне господарство» [11]. На цьому ґрунтується вся сільськогосподарська політика країни. У результаті: у 2014 р. було експортовано з України продукції сільського господарства на 16,7 млрд дол. США, а із Польщі – на 18 млрд євро [10]. Тобто польський сімейний фермер у сукупності конкурентоздатніший на світових ринках.

В Україні зроблено спробу доповнити статтю 41 Конституції України новою частиною такого змісту: «Основою аграрного устрою України є фермерське господарство» [22]. Але, незважаючи на те, що у списку авторського колективу значилося 174 народних

депутати України, навіть у такому набагато гіршому варіанті для сімейних фермерських господарств порівняно із аналогічною нормою Конституції Польської Республіки, законопроект не перетворився у Закон.

Майже сто років тому О. Чайнов писав: «Даючи нашому сільському господарству демократичний і міцний пристрій, ми тим самим будуємо міцний фундамент всьому народному господарству і всій нашій державності» [38].

Отже, нині в Україні постає завдання перетворити селянську трудову сім'ю через сімейні фермерські господарства, як «демократичний і міцний пристрій», у бенефіціара аграрної політики, що вже це зробили в інших країнах, для того щоб збудувати міцний фундамент нової України.

Найголовніший виклик - необхідність суспільного усвідомлення значимості сімейних фермерських господарств, яку можна досягти способом просвіти та поширення досвіду інших країн як серед потенційних засновників селянських фермерських господарств, так і серед політиків і державних службовців, які формують та реалізують заходи на користь таких господарств. Велику роль у становленні неформальних інститутів сімейних фермерських господарств могли б відіграти проекти міжнародної технічної допомоги, представники яких володіють знаннями про такий досвід.

Розв'язавши проблему суспільних невідзначеностей, вдасться створити формальні інститути - сприятливе для розвитку сімейних фермерських господарств правове поле, як і політику та реальні й ефективні механізми її реалізації.

Ключовим механізмом для розвитку сімейних фермерських господарств є сільсь-

когосподарська обслуговуюча кооперацію, яка передусім втрачає будь-який сенс за відсутності сімейних фермерських господарств. Така взаємопов'язаність двох інститутів, їхня майже рівновелика нерозвиненість вимагають докласти значних зусиль у двох сферах одночасно. А також ресурсів, без яких така діяльність втрачає сенс. Йдеться про державні видатки у сфері сільського господарства, які мають бути переорієнтовані на підтримку саме цих двох інститутів.

Висновки. Незважаючи на вплив великого аграрного бізнесу на аграрну політику та діяльність владних інституцій, складно очікувати, що переорієнтацію бюджету на підтримку сімейних фермерських господарств і кооперативів вдасться зробити легко. Тому у цій справі велике значення має активна та конструктивна позиція професійних об'єднань, що опікуються розвитком малого та середнього сільського підприємництва, а також політичних партій.

Навіть очікувані перспективи розвитку сімейних фермерських господарств здатні зробити їх привабливими для молоді, що дасть змогу більш оптимістично розглядати майбутнє українського села.

Дифузія сімейних фермерських господарств у сільське життя в Україні тільки розпочинається, тому важливо вже на ранніх етапах забезпечити цей процес науковим супроводом на всіх стадіях. Відкривається широке поле для подальших наукових досліджень, пов'язаних не тільки з економічними процесами, а й з і станом сім'ї, її потребами, процесами, як і протікають у сім'ї, що робить їх ще більш привабливим для дослідників.

Список бібліографічних посилань

1. Бігальська О. Ю. Соціально-економічний розвиток господарств населення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04. Львів, 2013. 19 с.
2. Варченко О. М., Свиноус І. В., Демчак І. М. Сучасний стан та проблеми розвитку особистих селянських господарств в Україні. *Вісник аграрної науки*. 2013. № 11. С. 55-59.
3. Гай-Нижник П. Зародження і занепад української кооперації (кінець XIX ст. - 1920 р.). *Київська старовина*. 2003. № 6. С. 87-93.
4. Дем'янишина О. А. Місце господарств населення в розвитку сільських територій Вінницької області. *Сталій розвиток економіки*. 2012. № 12. С. 119-123.
5. Демчак І. М. Роль і місце доходів від ведення особистого сільського господарства у формуванні сімейного бюджету сільського домогосподарства. *Економіка та управління АПК*. 2013. Вип. 11. С. 174-179.

References

1. Bihalska, O.Yu. (2013). *Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok hospodarstv naselennia* [Socio-economic development of households]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv [In Ukrainian].
2. Varchenko, O.M., Svinous, I.V., & Demchak, I.M. (2013). *Suchasnyi stan ta problemy rozvytku osobystykh selianskykh hospodarstv v Ukraini* [Current state and problems of development of personal peasant farms in Ukraine]. *Visnyk ahrarnoi nauky*, 11, pp. 55-59 [In Ukrainian].
3. Hai-Nyzhnyk, P. (2003). *Zarodzhennia i zanepad ukrainskoi kooperatsii (kinets XIX st. - 1920 r.)* [Origin and decline of Ukrainian cooperation (the end of the nineteenth century - 1920)]. *Kyivska starovyna*, 6, pp. 87-93 [In Ukrainian].
4. Demianyshyna, O.A. (2012). *Mistse hospodarstv naselennia v rozvytku silskykh terytorii Vinnytskoi oblasti* [Place of households in rural development in Vinnytsia region]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 12, pp. 119-123 [In Ukrainian].

6. Демчак І. М. Соціально-економічна сутність категорії особисте селянське господарство. URL. *Економіка та управління АПК*. 2014. № 1. С. 92-99.

7. Демчак І. М. Соціально-економічна сутність особистих селянських господарств. URL. *Продуктивність агропромислового виробництва. економічні науки*. 2014. Вип. 25. С. 3-7.

8. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні. *Вісник ЖНАЕУ*. 2012. № 1, т. 2. С. 3-12.

9. Зубар І. В. Розвиток кооперації малих фермерських господарств на основі світового досвіду. *Інноваційна економіка*. 2015. № 4. С. 54-60.

10. Івченко В. Сімейне фермерство як важливий чинник розвитку національної економіки. URL : <http://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=simejne-fermerstvo-ak-vazlivij-cinnik-rozvitku-nacionalnoi-ekonomiki>.

11. Конституція Польської Республіки від 2 квітня 1997. URL : <http://blog.vladey.com.ua/konstituciya-polsko%D1%97-respubliki-ukra%D1%97nskoju-movoyu/>.

12. Корінець Р. Сімейні ферми як об'єктивна необхідність. URL : <http://www.agrotimes.net/journals/article/simejni-fermi-yak-ob%E2%80%99ektivna-neobhidnist>.

13. Корінець Р. Я., Рибак Я. Я. Оцінка перспектив залучення молоді до сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. *Регіональна економіка*. 2014. № 4. С. 155-163.

14. Коротич П. Цеглини для бази. URL : www.pressreader.com/ukraine/the-ukrainian-farmer/20141210/282668980751589.

15. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Тенденції і перспективи розвитку особистих селянських господарств. *Економіка АПК*. 2018. № 1. С. 11-20.

16. Онисько С. М., Шматковська Т. О. Соціально-економічні умови функціонування особистих селянських господарств. *Економіка АПК*. 2009. № 12. С. 104-109.

17. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України від 31.03.2016 № 1067-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>.

18. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV (зі змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.

19. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 № 742-IV (зі змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.

20. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV (зі змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.

21. Програма політичної партії «Громадянська позиція» «Від активного громадянина - до держави-лідера». URL : <http://grytsenko.com.ua/prohrama-politychnoji-partiji-hromadjans-ka-pozytsija.html>.

22. Проект Закону України «Про внесення змін до статті 41 Конституції України щодо реалізації прав українських громадян на землю, збереження власності на сільськогосподарські землі в руках громадян України та сталого розвитку села на основі фермерських господарств». URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61420.

23. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо стимулювання створення та діяльності дрібних фермерських господарств і деконцентрації повноважень у сфері земельних відносин». URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63085.

24. 15 найбільших світових виробників молочної продукції. URL : <http://agronews.ua/node/24090>.

25. Реформи в аграрному секторі України мають враховувати інтереси насамперед жителів села, а не лише великого бізнесу. URL : <http://procherk.info/resonance/2-cherkassy-news/60655-reformi-v-agrarnomu-sektori-ukrayini-majut-vrahovuvati-interesi-nasampered-zhiteliv-sela-a-ne-lishe-velikogo-biznesu>.

5. Demchak, I.M. (2013). Rol i mistse dokhodiv vid vedenia osobystoho silskoho hospodarstva u formuvanni simeinoho biudzhetu silskoho domohospodarstva [Role and place of income from the management of personal agriculture in formation of the family budget of rural household]. *Ekonomika ta upravlinnia APK*, 11, pp. 174-179 [In Ukrainian].

6. Demchak, I.M. (2014). Sotsialno-ekonomichna sutnist katehoriї osobyste selianske hospodarstvo [Socio-economic essence of the category of private peasant farm]. *Ekonomika ta upravlinnia APK*, 1, pp. 92-99 [In Ukrainian].

7. Demchak, I.M. (2014). Sotsialno-ekonomichna sutnist osobystykh selianskykh hospodarstv [Socio-economic essence of personal peasant farms]. *Produktyvnist ahropromysloвого vyrobnytstva. ekonomichni nauky*, 25, pp. 3-7 [In Ukrainian].

8. Zinovchuk, V.V. (2012). Orhanizatsiino-pravovi zasady stanovlennia silskohospodarskoi kooperatsii v Ukraini [Organizational and legal bases of formation of agricultural cooperation in Ukraine]. *Visnyk ZhNAEU*, 1 (2), pp. 3-12 [In Ukrainian].

9. Zubar, I.V. (2015). Rozvytok kooperatsii malykh fermerskykh hospodarstv na osnovi svitovoho dosvidu [Development of cooperation of small farms based on world experience]. *Innovatsiina ekonomika*, 4, pp. 54-60 [In Ukrainian].

10. Ivchenko, V. (2015). Simejne fermerstvo yak vazhlyvyi chynnyk rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Family farming as an important factor in the development of the national economy]. *Agravery*. Retrieved from: <http://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=simejne-fermerstvo-ak-vazlivij-cinnik-rozvitku-nacionalnoi-ekonomiki> [In Ukrainian].

11. Konstytutsiia Polskoi Respubliki vid 2 kvitnia 1997 [Constitution of the Republic of Poland from 2.04.1997]. *Vladey & Keep Calm*. Retrieved from: <http://blog.vladey.com.ua/konstituciya-polsko%D1%97-respubliki-ukra%D1%97nskoju-movoyu> [In Ukrainian].

12. Korinets, R. (2014). Simeini fermy yak obiektivna neobkhidnist [Family farms as an objective necessity]. *Agrotimes*. Retrieved from: <http://www.agrotimes.net/journals/article/simejni-fermi-yak-ob%E2%80%99ektivna-neobhidnist> [In Ukrainian].

13. Korinets, R.Ya., & Rybak, Ya.Ya. (2014). Otsinka perspektyv zaluchennia molodi do silskohospodarskoi obsluhovuichoi kooperatsii [Estimation of the prospects of youth involvement in agricultural service cooperatives]. *Rehionalna ekonomika*, 4, pp. 155-163 [In Ukrainian].

14. Korotych, P. (2014). Tsehlyny dlia bazysu [Bricks for the basis]. *Pressreader*. Retrieved from: www.pressreader.com/ukraine/the-ukrainian-farmer/20141210/282668980751589 [In Ukrainian].

15. Malik, M.Y., & Shpykuliak, O.H. (2018). Tendentsii i perspektyvy rozvytku osobystykh selianskykh hospodarstv [Trends and prospects of development of personal peasant farms]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 11-20 [In Ukrainian].

16. Onysko, S.M., & Shmatkovska, T.O. (2009). Sotsialno-ekonomichni umovy funktsionuvannia osobystykh selianskykh hospodarstv [Socio-economic conditions of the functioning of individual peasant farms]. *Ekonomika APK*, 12, pp. 104-109 [In Ukrainian].

17. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro fermerske hospodarstvo" shchodo stymulivannia stvorennia ta diialnosti simeinykh fermerskykh hospodarstv : Zakon Ukrainy vid 31.03.2016 № 1067-VIII [On amendments to the Law of Ukraine "On Farms" on stimulation of the establishment and activities of family farms: Law of Ukraine from March 31.03.2016 No. 1067-VIII]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1067-19> [In Ukrainian].

18. Pro derzhavnu pidtryмку silskoho hospodarstva Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 № 1877-IV (zi zminamy) [On state support of agriculture in Ukraine: Law of Ukraine from 24.06.2004 No. 1877-IV (with changes)]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15> [In Ukrainian].

19. Pro osobyste selianske hospodarstvo : Zakon Ukrainy vid 15.05.2003 № 742-IV (zi zminamy) [On personal peasant economy: Law of Ukraine from 15.05.2003 No. 742-IV (with changes)]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/742-15> [In Ukrainian].

26. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність : монографія / Лупенко Ю. О. та ін. ; за ред. О. Г. Шпикуляка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
27. Розвиток селянських господарств в умовах трансформації аграрного сектору економіки / Шпикуляк О. Г. та ін. ; за ред. М. Й. Малика. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 94 с.
28. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки». URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80>.
29. Свиноус І. В. Економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств : монографія. Київ : Аграр Медіа Груп, 2010. 414 с.
30. Семейные фермерские хозяйства: накормит мир - сбережет планету. URL : <http://www.fao.org/resources/infographics/infographics-details/ru/c/272986/>.
31. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація : Словник-довідник / за ред. Р. Корінця, М. Гриценка, М. Малика. Львів : НВФ «Українські технології», 2010. 160 с.
32. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III (зі змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.
33. Соціальні проблеми становища сільської родини в умовах розбудови незалежної України / Комарова Н. М. та ін. ; ред. В. І. Довженко; Укр. ін-т соц. дослідж. Київ : Академпрес, 1998. 152 с.
34. Соціально-економічна суть особистих господарств населення / К. В. Прокопишак та ін. *Львівський політехнічний національний університет*. 2001. С. 493-499.
35. Терес В. Сімейні фермерські господарства та їх вплив на розвиток села. URL : www.dorada.org.ua/files/Zahody/1_Viktor_Teres_Presentationpptx.ppt.
36. Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>.
37. Чаянов А. В. Организация крестьянского хозяйства. URL : http://sinsam.kirsoft.com.ru/KSNews_111.htm.
38. Чаянов А. В. Что такое аграрный вопрос? URL : http://land-question.narod.ru/rus/tchay_1.html/
39. Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.]. Інституціоналізація / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія, 1998.
40. Якою має бути нова Концепція підтримки фермерства в Україні? URL : <https://tripoli.land/news/yakoyu-mae-butinova-kontseptsiya-pidtrimki-fermerstva-v-ukrayini>.
41. Ziburanna L.V. Diversification of business activities in rural areas according to the concept of sustainable development. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 10. С. 129-139. URL : http://nbuv.gov.ua/UJNR/ape_2015_10_19.
42. Малик М.Й., Забуранна Л.В. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2017. № 7. С. 5-14.
20. Pro 20 fermerske gospodarstvo : Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 № 973-IV (zi zminamy) [On the farm: Law of Ukraine from 19.06.2003 No. 973-IV (with changes)]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"* / VR Ukrainy. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15> [In Ukrainian].
21. Prohrama politychnoi partii "Hromadianska pozytsiia" "Vid aktyvnoho hromadianyna - do derzhavy-lidera" [Program of the political party "Civic Position" "From active citizen - to the state leader"]. Retrieved from: <http://grytsenko.com.ua/prohrama-politychnoji-partiji-hromadjans-ka-pozytsija.html> [In Ukrainian].
22. Proekt Zakonu Ukrainy "Pro vnesennia zmin do statti 41 Konstytutsii Ukrainy shchodo realizatsii prav ukrainskykh hromadian na zemliu, zberezhenia vlasnosti na silskohospodarski zemli v rukakh hromadian Ukrainy ta staloho rozvytku sela na osnovi fermerskykh gospodarstv" [On amendments to article 41 of the Constitution of Ukraine on the realization of the rights of Ukrainian citizens to the land, preservation of ownership of agricultural land in the hands of Ukrainian citizens and sustainable rural development on basis of farms: Draft Law of Ukraine]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"* / VR Ukrainy. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61420 [In Ukrainian].
23. Proekt Zakonu Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stymuliuvannya stvorennia ta diialnosti dibrnykh fermerskykh gospodarstv i dekontsentratsii povnovazhen u sferi zemelnykh vidnosyn" [On amendments to the Tax Code of Ukraine and certain legislative acts of Ukraine on stimulation of the establishment and operation of small farms and deconcentration of authority in the field of land relations: Draft Law of Ukraine]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"* / VR Ukrainy. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63085 [In Ukrainian].
24. 15 naibilshykh svitovykh vyrobnykiv molochnoi produktsii [15 of the world's largest dairy producers]. *Agronews*. Retrieved from: <http://agronews.ua/node/24090> [In Ukrainian].
25. Reformy v aharnomu sektori Ukrainy maiut vrakhovuvaty interesy nasampered zhyteliv sela, a ne lyshe velykoho biznesu [Reforms in the agrarian sector of Ukraine should take into account the interests of the villagers, and not just big business]. (2018). *Procherk*. Retrieved from: <http://procherk.info/resonance/2-cherkassy-news/60655-reformi-v-aharnomu-sektori-ukrayini-majut-vrahovuvati-interesi-nasampered-zhyteliv-sela-a-ne-lyshe-velikogo-biznesu> [In Ukrainian].
26. Lupenko, Yu.O., et al. (2017). *Rozvytok malykh ahrarykh pidpriemstv u rynkovomu instytutsiinomu seredovyshchi: indykatory ta efektyvnist : monohrafiia [Development of small agrarian enterprises in a market institutional environment: indicators and effectiveness: monograph]*. O.H. Shpykuliak (Ed.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
27. Shpykuliak, O.H., et al. (2017). *Rozvytok selianskykh gospodarstv v umovakh transformatsii ahrarynogo sektoru ekonomiky [Development of peasant farms in the conditions of transformation of the agrarian sector of economy]*. M.Y. Malik (Ed.). Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
28. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku fermerskykh gospodarstv ta silskohospodarskoi kooperatsii na 2018-2020 roky : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [On Approval of the Concept of development of farms and agricultural cooperatives in 2018-2020: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy"* / VR Ukrainy. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80> [In Ukrainian].
29. Svinous, I.V. (2010). *Ekonomichni aspekty funktsionuvannya osobystykh selianskykh gospodarstv : monohrafiia [Economic aspects of the functioning of individual peasant farms: monograph]*. Kyiv: Ahrar Media Hrup [In Ukrainian].
30. Semejnnye fermerskie hozjajstva: nakormit' mir - sberechet' planet [Family farms: feed the world - save the planet]. (2014). *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. Retrieved from: <http://fao.org/resources/infographics/infographics-details/ru/c/272986> [In Russian].

31. Korinets, R., Hrytsenko, M., & Malik, M. (2010). *Silsko-hospodarska obsluhovuiucha kooperatsiia : Slovnyk-dovidnyk [Agricultural collaboration cooperative: dictionary-directory]*. Lviv: NVF "Ukrainski tekhnolohii" [In Ukrainian].
32. Simeinyi kodeks Ukrainy vid 10.01.2002 № 2947-III (zi zminamy) [The Family Code of Ukraine from 10.01.2002 No. 2947-III (with changes)]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15> [In Ukrainian].
33. Komarova, N.M., et al. (1998). *Sotsialni problemy stanovyscha silskoi rodyiny v umovakh rozbudovy nezalezhnoi Ukrainy [Social problems of a rural family in context of development of an independent Ukraine]*. V.I. Dovzhenko (Ed.). Kyiv: Akadempres [In Ukrainian].
34. Prokopyshak, K.V., et al. (2001). *Sotsialno-ekonomichna sut osobystykh gospodarstv naseleння [Socio-economic essence of private households]*. Lviv: Lvivskiy politekhnichnyi natsionalnyi universytet [In Ukrainian].
35. Teres, V. (n.d.). Simeini fermerski gospodarstva ta yikh vplyv na rozvytok sela [Family farms and their impact on rural development]. *Heifer-Ukraine*. Retrieved from: www.dorada.org.ua/files/Zahody/1_Viktor_Teres_Presentationpptx.ppt [In Ukrainian].
36. Uhoda pro Koalitsiiu deputatskykh fraktsii "Yevropeiska Ukraina" [Agreement on the Coalition of Parliamentary factions "European Ukraine"]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15> [In Ukrainian].
37. Chajjanov, A.V. (2005). Organizacija krest'janskogo hazjajstva [Organization of peasant household]. Retrieved from: http://sinsam.kirsoft.com.ru/KSNews_111.htm [In Russian].
38. Chajjanov, A.V. (1917). Chto takoe agrarnyj vopros? [What is the agrarian question?]. *Land-question*. Retrieved from: http://land-question.narod.ru/rus/tchay_1.html [In Russian].
39. Shemshuchenko, Yu.S., et al. (Eds.). *Yurydychna entsyklopediia : [v 6-ty t.]. Instytutsionalizatsiia [Legal encyclopedia: [6 Volumes]. Institutionalization]*. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia [In Ukrainian].
40. Yakoiu maie buty nova Kontseptsii pidtrymky fermerstva v Ukraini? [What should be the new Concept of support of farming in Ukraine?]. (2017). *Tripoli*. Retrieved from: <https://tripoli.land/news/yakoyu-mae-buti-nova-kontseptsiya-pidtrimki-fermerstva-v-ukrayini> [In Ukrainian].
41. Zaburanna, L.V. (2015). Diversification of business activities in rural areas according to the concept of sustainable development. *Aktualni problemy ekonomiky*, 10, pp. 129-139. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJNR/ape_2015_10_19 [In English].
42. Malik M.Yo., Zaburanna L.V. (2017). Rural development in terms of decentralization the authority. *Ekonomika APK*, 7, pp. 5-14. [In Ukrainian].

Korynets R.Ya., Malik L.M. Institutionalization of family farms in social and economic environment

The purpose of the article is to justify the scientific and organizational principles of institutionalization of family farms in social and economic environment.

Research methodology. *In the research process have been used common scientific and special economic methods such as: abstract and logical, induction and deduction.*

Research results. *The scientific-organizational and practical principles of development of family farms have been revealed. The issues of economic and legal (institutional) provision of their development have been highlighted, with the outline of the prospects for their institutionalization. The estimation of solving problems of formation of cooperative structures has been given. It has been determined that the key mechanism for the establishment and development of family farms is agricultural service cooperatives, which, in turn, loses any meaning due to the absence of family farms. Such interconnectivity of these two institutes requires considerable efforts in two areas at the same time, and also resource provision, without which such activity is meaningless. First of all, it is about state expenditures for agriculture, which should be reoriented in support of these two institutions.*

Elements of scientific novelty. *The directions of formation of normative and legal principles of development of family farms have been carried out and substantiated.*

Practical significance. *The obtained results will contribute to the development of legal and regulatory framework for the formation of family farms, employment of rural population, rural development as a whole. Figs.: 2. Refs.: 41.*

Keywords: *family farms, institutionalization, socio-economic environment, professional associations, rural entrepreneurship.*

Korynets Roman Yaroslavovych - candidate of economic sciences, adviser of the National Association of Agricultural Advisory Services of Ukraine (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)

E-mail: rkorynets@gmail.com

Malik Larisa Mykolaivna - candidate of economic sciences, senior research fellow, head of the post-graduate department, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)

E-mail: larisa_malik@ukr.net

Коринец Р.Я., Малик Л.Н. Институционализация семейных фермерских хозяйств в социально-экономическую среду

Цель статьи - обосновать научно-организационные основы институционализации семейных фермерских хозяйств в социально-экономическую среду.

Методика исследования. Используются общенаучные и специальные экономические методы: абстрактно-логический, индукции и дедукции.

Результаты исследования. Раскрыты научно-организационные и практические основы развития семейных фермерских хозяйств. Освещены вопросы экономико-правового (институционального) обеспечения их развития с описанием перспектив институционализации. Дана оценка решению проблем формирования кооперативных структур.

Элементы научной новизны. Разработаны и обоснованы направления формирования нормативных и правовых основ развития семейных фермерских хозяйств.

Практическая значимость. Полученные результаты способствуют разработке нормативно-правовых основ формирования семейных фермерских хозяйств. Илл.: 2. Библиогр.: 41.

Ключевые слова: семейные фермерские хозяйства, институционализация, социально-экономическая среда, профессиональные объединения, сельское предпринимательство.

Коринец Роман Ярославович - кандидат экономических наук, советник Национальной ассоциации сельскохозяйственных консультационных служб Украины (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10, офис 10)

E-mail: rkorinets@gmail.com

Малик Лариса Николаевна - кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, заведующая отделом аспирантуры, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)

E-mail: larisa_malik@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 04.04.2018 р.

Фахове рецензування: 05.04.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Коринец Р. Я., Малик Л. М. Институционализация семейных фермерских хозяйств у соціально-економічне середовище. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 60-69.

* * *

Новини АПК

Обізнаність аграрних бухгалтерів у програмах держпідтримки дозволить ефективно розвивати бізнес

Обізнаність бухгалтера в питаннях чинного та перспективного законодавства дозволяє суб'єктам господарювання своєчасно й повною мірою сплачувати податки, ефективно планувати розвиток бізнесу, здійснювати капітальні вкладення та залучати довгострокові інвестиції. Про це йшлося на 6-му Форумі бухгалтерів сільськогосподарської галузі (24-26 березня, м. Трускавець) за участі заступника Міністра аграрної політики та продовольства України Олени Ковальової.

«Цього року програми державної підтримки аграріїв мають широкий спектр інструментів, які розподілені на основні чотири напрями - тваринництво (4 млрд грн), здешевлення сільгосптехніки (1 млрд грн), фермерство і кооперація (1 млрд грн) та садівництво (300 млн). Максимальна обізнаність бухгалтерів щодо урядових програм дозволить малим і середнім підприємцям ефективно ними скористатися й отримати кошти на розвиток свого бізнесу», - зазначила Олена Ковальова.

Заступник Міністра акцентувала увагу на особливостях програм підтримки, серед яких - відшкодування за утримання корів (1500 грн), преференції для фермерів (компенсація 40% вартості техніки та 80% вартості українського насіння), співфінансування бізнес-проектів кооперативів (компенсація 70% вартості обладнання), збільшення компенсації за купівлю сільгосптехніки українського виробництва від 20 до 25%. Для агровиробників передбачена компенсація у 80% вартості саджанців, що дозволить створити додаткові робочі місця у сільській місцевості. У результаті реалізації програми, очікується збільшення площі садів, ягідників та виноградників на 3100 га до кінця року.

Крім того, Мінагрополітики постійно моніторитиме ефективність програм державної підтримки та у разі необхідності коригуватиме їх.

Серед питань, що розглядалися на Форумі: державна підтримка підприємств агросектору та її перспективи, аналіз нового порядку блокування податкових накладних, особливості відшкодування ПДВ (нові вимоги податківців), податок на виведений капітал: перспективи впровадження та можливі наслідки, у тому числі вплив на оподаткування агропідприємств. Також було зроблено огляд застосування ІТ-технологій в підприємствах аграрного сектору, а також презентовано інтерактивні платформи про податки.

Форум бухгалтерів сільськогосподарської галузі організовано громадською організацією «Всеукраїнський бухгалтерський клуб» з метою пошуку шляхів вирішення головних питань, що турбують фінансову спільноту, а також підвищення професійного рівня бухгалтерів аграрних підприємств.

За результатами заходу всі пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства будуть узагальнені та направлені до відповідних державних органів.

У заході взяли участь бухгалтери аграрної галузі, члени податкових комітетів громадських рад при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі, при Державній фіскальній службі України, Міністерстві фінансів України, громадські організації, науковці та профільні експерти.

Прес-служба Мінагрополітики України